

Kossuth Borbála

Puccs vagy összeomlás?

Recenzió Simon János könyvéről

Coup d'état or Collapse?

Reviews about the Books by János Simon

ÖSSZEFOGLALÁS

Puccs vagy összeomlás? címmel jelent meg Simon János¹ szerkesztésében a Kádár-korszak magyar politikai elitjébe tartozó nyolc MSZMP politikai bizottsági tagot megszólaltató interjúkötet. Az interjúalanyok a 70-es, 80-as években vállaltak politikai szerepet a Magyarországot akkor irányító állampárt jelentős hatalommal bíró csúcsszervezetében. A könyv műfajánál fogva nem tudományos leírás, hanem szubjektív önvallomások füzére, de ilyen minőségében értékes kordokumentum. Az interjúalanyok élményeken, véleményeken, érzelmeken keresztül mutatják be a diktatórikus hatalom működését, az állampárt agóniáját, a demokratikus átmenetet megelőző korszakot a Szovjetunió befolyása alatt álló Magyarországon, ahogyan azt az ún. „belső kör” tagjai megélték.

SUMMARY

With the title of “Coup d'état or collapse?”, a special book containing the interviews of

eight former members of the MSZMP's Political Committee, prominent representatives of the Hungarian communist political elite, has been recently published, edited by János Simon¹. The interviewed subjects assumed important political positions in the 1970's and 1980's in the leading political power body of Hungary's single party system. The book, due to its genre, cannot be considered as a scientific description, but a collection of subjective self-confessions. The subjects present through their experiences, opinions, sentiments the functioning of the dictatorship, the agony of the single-party state, the period preceding the democratic transition, when Hungary was under the influence of the Soviet Union, in the way as the “members of the inner-circle” saw it.

„Puccs volt vagy összeomlás?” – teszi fel a kérdést könyve címében a szerző, Simon János. A választ pedig 8 interjú alanyai adják meg 1989-ben, akik a pártállam legfel-

DR. KOSSUTH BORBÁLA jogász, szociológus, a Kodolányi János Főiskola Nemzetközi Kapcsolatok szakának MA hallgatója (kossuth.borbala@gmail.com).

sőbb vezető testületének, az MSZMP Politikai Bizottságának tagjai voltak. A 25 évvel ezelőtt magnóra rögzített kazettákból készült könyv nemcsak izgalmas olvasmány, de a posztkommunista régióban a maga nemében egyedülálló tudományos, szakmai forrásmű is. A Budapesten 2013-ban alakult Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum (RETÖRKI) könyvsorozatának első kötete méltán számíthat nagy sikerre a korszak iránt érdeklődők körében.

Kádár János 1956 novembere és 1988 májusa között különböző politikai címeken „de facto” vezette az országot, és így névadójává is vált az 1956-os forradalomtól a rendszerváltásig terjedő időszaknak. A Kádár-korszak döntéshozatali mechanizmusában kiemelkedő szerep jutott az állampárt (MSZMP) Politikai Bizottságának (PB), amely a legfőbb döntéseket hozta, s így a szó szoros értelmében élet és halál ura volt. Alappal mondhatjuk azt, hogy Magyarországon 1989-ig a Politikai Bizottság volt az állampárt „törvényhozó testülete”, amely szerepét és befolyását tekintve háttérbe szorította az évente csupán mindössze két alkalommal (!) üléselő országgyűlést. „Ha egy PB-tag valahol fölállt, és azt mondta, hogy kétszer kettő négy és fél, akkor ezt párthatározatként kezelték” – fogalmazta meg a PB jelentőségét és hatalmát a kötet egyik interjúalánya.

1989-ben, a magyar demokratikus átmenet hajnalán Simon János mint fiatal kutató izgalmas vállalkozásba kezdett, amikor elhatározta, hogy – több társával együttesen végzett – rendszerváltást elemző tudományos kutatása keretében megkeresi a Kádár-korszak még élő PB-tagjait. A két tucat felkérő levél – és nyilván az akkor „divajtát élő” gorbacsovi „glasznoszty” és „peresztrojka” elvének – hatására többen vál-

lalták az őszinte megnyilatkozást. A nyolc interjúalany között találjuk Aczél Györgyöt, aki a kulturális és tudományos élet nagyhatalmú korifeusa volt, Korom Mihályt, aki az igazságügy első számú embere volt, vagy Havasi Ferencet, aki a gazdasági rendszer működéséért felelt. De izgalmas a Benke Valériával, Gáspár Sándorral, Méhes Lajossal és Sarlós Istvánnal készített interjú is, melyek önkritikus tartalma akár egyfajta gyónásnak is fölfogható. A könyv olyan olvasmányos, hogy például az olvasó kifejezetten sajnálja, hogy az Aczél-interjúnak – az interjút adó halála miatt – csak az első része készült el. Tanulságos képet kapunk a döntési mechanizmusok működéséről, a vezetők közötti feszültségekről és törésvonalakról. Sokatmondó a politikusok rendkívül körmönfont, hosszú körmondatokra épülő nyelvezete, amit a mai generáció bizony nehezen ért meg. A válaszadók gyakran hivatkoznak párthatározatokra, mint ha csak az lett volna a probléma, hogy amit leírtak, azt nem valósították meg. Csak kevesen vannak közülük, akik megértették, hogy miközben ők az ideológiai szférában küzdöttek, a bankárvilág szép csendben kidalolta alóluk az ország pénzét. Válság, eladósodás, aztán megint válság, aztán újabb eladósodás, közben a rendszer szép lassú, de megállíthatatlan eróziója. Ez a Kádár-korszak vége, miközben maguk a főszereplők sem hiszik el, hogy a korszaknak vége, s a hatalmuk végleg elolvadt.

A könyvet olvasva olyan érzetünk támadhat, mintha az interjút vállalkozó megragadná a kínálkozó alkalmat, és a történelemnek is üzennének, hiszen a beszélgetésre előzetes jegyzeteléssel, dokumentumokkal készültek, melyeknek magnóra mondásához ragaszkodtak is. Képet kaphatunk, hogy az egypártrendszer vezetésében ki és mennyire őrizhette meg

saját egyéniségét, ki kivel szimpatizált, megismerhetjük a döntési mechanizmusokat, és azt is, hogy például mit gondoltak a '68-ban induló magyar reformokról, a csehszlovákiai bevonulásról és a folyamatos moszkvai politikai nyomásról. Fontos tanulsága a kötetnek, hogy a legmagasabb szinten lévő politikusok sem tudtak az ország eladósodásáról, ami bizonyítja, hogy a banki szféra viszonylag hamar nagy önállósággal bírt. Az interjúalanyok beavatnak bennünket, hogy ki és miért tisztelte Kádár Jánost, a PB-tagok szóhasználatában az „Öreget”, mikor tartották volna időszerűnek „nyugdíjba vonulását”; de elmondják azt is, hogy a megszólalók – egy kivétellel – szenvedélyes vadászok voltak, vagy azt, hogy milyen harcokat generált az utcákon a hó eltakarításának sorrendje az állampárt vezetésén belül.

A könyv egyik erénye a szövegűség megőrzése, a mondanivalóhoz ugyanis a szerkesztő nem nyúlt hozzá, a szövegben csak kismértékű stilisztikai kiigazítás történt, anélkül hogy az értelem sérült volna; mindemellett gondosan ügyelt arra is, hogy olyan, ma már ellenőrizhetetlen rágalmak (pl. alkoholizmus, pletyka), amelyek sérthetik mások emberi méltóságához fűződő jogát, kipontozásra kerüljenek. A kötet másik erénye a műfajából adódó olvashatósság. Nem száraz, adatokkal tűzdelt elemzést olvashatunk csaknem 300 oldalon keresztül, hanem olvashányos, néhol anekdoták, néhol az interjúalany interpretálásában előadott, rövid, többszereplős párbeszéd felidézésével szinte észrevétlenül jutunk információhoz. A *Puccs vagy összeomlás?* című könyv tehát nem a Kádár-korszak története, hanem nyolc, egymástól teljesen különböző habitusú, különböző állampártbeli platformhoz tartozó ember visszaemlékezése, úgy, ahogy

ők látták a Kádár-korszakot, amelynek vezetésében a 70-es, 80-as években szerepet vállaltak. Épp ez adja a kötet unikális jellegét is, hiszen mind Magyarországon, mind a volt posztkommunista országokban egyedülálló módon szólaltat meg – így, 25 év távlatából – nyolc magyar emblematiszta kommunista állampárti politikust egy kötetben. Itt kell megemlíteni, hogy a válaszadók között van Benke Valéria is, aki a PB fennállásának három női tagja közül az első és egyben leghosszabb ideig vezető pozícióban lévő politikus volt.

Az interjú készítése óta eltelt 25 év részben már alkalmas arra, hogy történeti távlatba helyezze a megszólalók szavait, hogy objektíven tudjuk elemezni azt, milyen gondolatok jellemezték a Kádár-korszak politikai elijét. Akik a Kádár-korszakot kortársként éltek meg, azoknak a kötet lehetőséget kínál, hogy a tekintélyuralmi rendszerben szerzett tapasztalataikat és élményeiket összevehetik a leírtakkal, azoknak pedig, akik koruknál fogva ezt nem tehetik meg, a könyv kiváló politikai kordokumentum.

Végül idézzünk a szerkesztő előszavából: „Szolgáljon az interjúkötet szakmai forrásként a társadalomkutatóknak, történészeknek, szociológusoknak, politológusoknak, közgazdászoknak, és legyen tanulságos mindenkinek, aki érdeklődik a letűnt Kádár-korszak iránt!”

(Puccs vagy összeomlás? Nyolc interjú a Kádár-korszakról az MSZMP Politikai Bizottságának tagjaival. Szerk. Simon János, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014, 302 oldal.)

JEGYZET

- ¹ Prof. dr. habil. Simon János, szociológus, politológus, történész, egyetemi tanár.